

MARTIN PLEŠKO: LES FEMMES, LE FRANÇAIS ET LA FRANCOPHONIE. LA FÉMINISATION LINGUISTIQUE EN BELGIQUE, EN FRANCE, AU QUÉBEC ET EN SUISSE

MARTIN PLEŠKO: ŽENY, FRANCÚZŠTINA A FRANKOFÓNIA. FEMINIZÁCIA JAZYKA V BELGICKU, FRANCÚZSKU, QUÉBECU A ŠVAJČIARSKU [recenzia]

MARTIN PLEŠKO: WOMEN, FRENCH AND FRANCOPHONY. FEMINISATION OF LANGUAGE IN BELGIUM, IN FRANCE, IN QUEBEC AND IN SWITZERLAND [BOOK REVIEW]

Lucia Hrčková

Katedra romanistiky FF UMB v Banskej Bystrici

2.1.33. všeobecná jazykoveda, 2. rok štúdia, denná forma štúdia

lucia.hrckova@umb.sk

Školiteľka: **doc. PhDr. Katarína Chovancová, PhD. (katarina.chovancova@umb.sk)**

Kľúčové slová

rod, názvy profesií, feminizácia jazyka, francúzština v Belgicku, Francúzsku, Québecu, Švajčiarsku

Key words

Gender, names of professions, Feminization of Language, French language in Belgium, France, Québec, Switzerland

Monografia *Les femmes, le français et la francophonie. La féminisation linguistique en Belgique, en France, au Québec et en Suisse* alebo *Ženy, francúzština a frankofónia. Feminizácia jazyka v Belgicku, vo Francúzsku, v Québecu a vo Švajčiarsku* je výsledkom viac než šesťročného úsilia Mgr. Martina Pleška. Na prvý pohľad sa tento fenomén môže javiť pre slovenského alebo českého čitateľa s lingvistickým vzdelaním nerelevantný, keďže v princípe v slovanských jazykoch, na rozdiel od francúzštiny i nemčiny alebo španielčiny, vďaka flexii, okrem prípadov generického maskulína, nedochádza k používaniu mužského rodu na úkor ženského rodu. Napriek tomu v každom jazyku platí, že: „Používateľky a používatelia jazyka sa môžu pomocou jazykových prostriedkov podieľať na reprodukcii kultúrno-symbolickej nespravodlivosti alebo sa, naopak, môžu zasadzovať za uplatňovanie spravodlivosti v rodových vzťahoch, a to využívaním existujúcich možností daného jazyka, príp. tvorivým skúmaním nových možností“ (Cviková – Juráňová a kol., 2015, s. 10).

Autora monografie feminizácia francúzskeho jazyka a rodu ako prostriedku kategorizácie a klasifikácie obzvlášť interesuje pri názvoch profesií, ktoré sú v dôsledku anglo-amerického vplyvu mnohokrát univerzálne pre oba rody alebo sa jazykovo realizujú iba v maskulíne.

Tematika rodu a feminizácie jazyka nie je len jazykovou záležitosťou. Úzko súvisí so sociálnym kontextom a s pojmami ako napríklad rodová rovnosť, homosexualita či asexualita, objavujúcimi sa čoraz častejšie v našej laicizovanej spoločnosti. Vo francúzskej sociolinguistike má teda svoje pevné miesto. Rodová neutralizácia je i záležitosťou ekonomie a politiky.

Predkladaná monografia je venovaná odbornému frankofónnemu čitateľovi a napísaná vo francúzskom jazyku. Má za cieľ osvetlenie a komparáciu problematiky v abecedne zoradenom frankofónnom priestore Belgicka, Francúzska, Québecu a Švajčiarska v historickom aj súčasnom kontexte. Je tak nóvom a vyplnením hluchého miesta výskumu tejto oblasti v stredo- a východoeurópskom frankofónnom jazykovednom priestore. V druhom rade je určená firmám, ktorých pracovným jazykom je francúzština a ktoré by chceli vypracovať príručku pre svojich zamestnancov, využívajúce rodovo vyvážený jazykový kód. V širšom chápaní je venovaná každému používateľovi francúzštiny tak materinského, ako aj cudzieho jazyka, ktorý sa chce vyjadrovať v súlade s pravidlami rodovej rovnosti.

Spomínaná publikácia deskriptívneho, nie normatívneho ani kritického charakteru pozostáva z troch hlavných častí (z toho dvoch teoretických, kde nadväzuje okrem iných

autorov aj na Andrého Martineta, Daniela Elmigera či Anne-Marie Houdebine-Gravaudová), ktoré sa delia do deviatich kapitol.

Prvá časť *Pour comprendre la féminisation linguistique dans la langue française* (Na pochopenie feminizácie jazyka vo francúzskom jazyku) sa skladá z 3 podkapitol, ktoré majú za cieľ vysvetliť pojem feminizácia jazyka a s ním spojenú terminológiu. Taktiež sa snažia ukázať, že výskum v tejto sfére má vo vede svoje opodstatnené miesto. V sociálnej sfére si želajú prispieť k rovnosti práv mužov i žien v súkromnom aj v profesionálnom živote.

Okrem spomenutých autorov sa opiera aj o zistenia Jacquesa Damourettea a Édouarda Pinchona (jedného zo zakladateľom psychoanalýzy vo Francúzsku), ktorí poukázali na to, že gramatický rod sa mylne stotožňuje s prirodzeným rodom. Podobnými výskumami sa zaoberala aj Mariana Yaguellová, ktorá sa zamerala aj na vnímanie gramatického rodu v súvislosti s prirodzenou percepciou vecí. Zistilo sa, že vo francúzštine je ženský rod často spájaný oproti mužskému rodu s malým alebo menším rozmerom, ako napríklad *une mer* (more, žen. r.), ale *un océan* (oceán, muž. r.) alebo *une chaise* (stolička, žen. r.), ale *un fauteuil* (kreslo, muž. r.) (s. 49 – 50).

Martin Pleško na tomto mieste akcentuje ambivalentnosť ženského rodu a pozýva nás na historickú exkurziu do počiatkov predmetu jeho výskumu. Poukazuje na to, ako založenie Francúzskej akadémie v roku 1635 prispelo k nerovnosti žien vo vtedajšej spoločnosti a neskôr sa tento jav prehĺbil silným vplyvom katolíckej cirkvi, ktorá umožňovala prístup k vzdelaniu, a tým aj k spoločensky zaujímavým a prestížnym funkciám v zásade iba mužskej časti spoločnosti.

Pojem feminizácie jazyka, ako ho poznáme dnes, sa vo frankofónnom priestore sformoval až koncom 20. storočia, prvýkrát sa objavil v roku 1979 v Québecu, ktorý podľa úvodných zistení autora monografie je spolu so Švajčiarskom v tejto otázke revolučnejší, pričom Francúzsko a Belgicko zostávajú konzervatívnejšími, okrem iného v otázke feminizácie jazyka v právnických textoch. Tento pojem je však vo francúzštine zaujímavý, pretože tam neexistuje jednotný sufix na tvorbu substantív ženského rodu (s. 95).

Autor na konci kapitoly apeluje na čitateľské publikum, aby sa frankofónni hovoriaci spojili ako celok a prekonalí všetky prekážky a argumenty proti feminizácii francúzskeho jazyka. Tento termín je totiž niekedy kontroverzný a existujú snahy vnímať ho negatívne, dokonca pejoratívne.

V druhej časti *Pour féminiser, respecter la parité, mixer ou dégenrer* (Aby sme poženštovali, rešpektovali rodovú rovnosť, miešali alebo zbavovali rodu) sa Martin Pleško zameriava na jazykovú politiku v kontexte témy a na vývoj feminizácie jazyka zo sociolingvistického hľadiska, čím sa opätovne podčiarkuje sociolingvistický aj kulturologický ráz monografie. Na tomto mieste sa venuje rôznym tvarom podstatných mien v súvislosti s ich rodovou príslušnosťou: *les épiciènes* (bezrodovým podstatným menám, napríklad *un/une concierge* – vrátnik/vrátnička), majúcim jeden tvar pre mužský aj ženský rod, pričom v niektorých prípadoch dochádza k diskriminácii na základe člena; *les génériques* (generickým podstatným menám, napríklad *ils* namiesto *ils et elles* – oni namiesto *oni a ony*); *les doublets* (dubletám), *l'apposition* (apozícií) a i. Vo svojej analýze neostáva iba pri rode ako kategórii podstatného mena, ale taktiež uvádza, že prívlastok k často používanému výrazu *personne* (osoba), ktorý je ženského rodu, sa niekedy zhoduje s mužským a nie so ženským rodom. K problému generického maskulína, ktorý nie je len problémom francúzskeho jazyka a frankofónnych používateľov jazyka, ale vyskytuje sa aj v iných demokratických spoločnostiach, sa vyjadrujú aj slovenské predstaviteľky feministickéj lingvistiky: „Za podstatu sémantickej asymetrie pri zobrazovaní žien a mužov v jazyku považuje feministická lingvistika skutočnosť, že sa muž a mužské vníma ako prototyp človeka a ľudského, zatiaľ čo žena a ženské sa chápe ako odvodené, podriadené, neviditeľné alebo príznakové. Jedným z takýchto jazykových mechanizmov, ktoré zneviditeľňujú ženy a ženské, je práve generické maskulínium“ (Cviková – Juráňová a kol., 2015, s. 20).

Martin Pleško ďalej popisuje *les règles d'agencement* (slovosled) ako *la règle de proximité* (pravidlo blízkosti) alebo *alternance des genres* (striedanie mužského a ženského rodu, a tým dbanie o ich rovnosť). Protirečí tak tradičným gramatickým dielam francúzštiny,

ktoré proklamujú, že mužský rod má vždy prednosť pred ženským rodom. Uvádza aj riešenia, ktoré prostriedky používať, aby bola francúzština naozaj rodovo symetrickým jazykom. Poznámka podľa jeho názoru iba rodovú nerovnosť zdôrazní, ekonomicky úsporným vyjadrovaním je napríklad použitie skratky F/M (Ž/M), k bezrodovému chápaniu dochádza napríklad pri výraze *le corps professoral* (pedagogický zbor), ktoré je mužského rodu aj napriek tomu, že väčšinu pedagogického zboru tvoria ženy.

V tretej alebo v praktickej časti *Analyse de corpus: offres d'emploi et formulaires* (Analýza korpusu: pracovné ponuky a formuláre) autor rozmyšľa o budúcnosti feminizácie francúzskeho jazyka a analyzuje dva druhy textov zozbieraných za obdobie december 2013 – január 2014. Autor monografie analyzoval v rámci predvýskumu najprv svoj prvý korpus pozostávajúci zo 100 pracovných inzerátov, rešpektujúc anonymitu autorov inzerátov a nezverejňujúc uvedené názvy inštitúcií, z toho 25 inzerátov pre každú zastúpenú krajinu. V ďalšej fáze výskumu vybral pre každú krajinu 10 inzerátov, pretože tieto texty sú výrazne podobné a mnohé prvky sa v nich opakujú.

V deviatej kapitole prezentuje výsledky svojho výskumu, ktorý reflektuje postoje verejnosti k feminizácii francúzskeho jazyka, rovnako ako aj k postaveniu žien v spoločnosti. Na základe svojich analýz dospel k individuálnemu (získanému na základe analýzy inzerátov) i k inštitučnému postoju (na základe rozboru formulárov) k feminizácii jazyka, keďže rozdiely medzi jazykom používaným v daných frankofónnych krajinách závisia od individuálnych – psycholingvistických, ale aj spoločenských – sociolingvistických faktorov.

Aj napriek určitým odchýlkam sa výsledky výskumu, ktoré podáva formou tabuľky ukazujúcej, do akej miery frankofónne krajiny

rešpektujú rovnosť pohlaví, zhodujú. Poznamenáva, že práca s formulármi, často zákonodarnej či ústavodarnej povahy, mala komplexnejší charakter, pretože sa tam nachádzalo viac syntaktických vzťahov, ktoré bolo možné použiť na analýzu. Na základe svojich výskumov Martin Pleško chápe lingvistickú feminizáciu dvojzmerne, a to ako zviditeľnenie žien vo francúzštine, ktorú nechápe iba ako jazyk Francúzska, ale jazyk všetkých frankofónnych zemí, a na druhej strane ako zrušenie sexistického jazyka (s. 178).

Vo svojich ďalších výskumoch by sa autor rád zamerail, v nadväznosti na túto precízne sformulovanú a metodologicky prepracovanú vedeckú monografiu, na feminizáciu francúzštiny na africkom kontinente a na jazykovú feminizáciu v lingvistickom priestore školskej učebnice.

Literatúra

- PLEŠKO, Martin. 2015. *Les femmes, le français et la francophonie. La féminisation linguistique en Belgique, en France, au Québec et en Suisse*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 215 s. ISBN 978-80-244-4534-2
- CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana – KOBOVÁ, Ľubica – MAĎAROVÁ, Zuzana – OSTERTÁGOVÁ, Alexandra – SATINSKÁ, Lucia – VRÁBL'OVÁ, Júlia – TERKANIČ, Maroš (eds.). 2015. *Analýza významu a možností používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava : Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2015, 183 s. Dostupné na: http://www.ruzovyamodrysvet.sk/chillout5_items/1/6/0/1/1601_5755f0.pdf [2015-10-25]